Wojciech Necel

Nowe uregulowania w polskojęzycznym duszpasterstwie w Niemczech

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 47/1-2, 111-127

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Prawo Kanoniczne
47 (2004) nr 1-2

KS. WOJCIECH NECEL TCHR
Wyższe Seminarium Duchowne
Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej w Poznaniu

NOWE UREGULOWANIA W POLSKOJĘZYCZNYM DUSZPASTERSTWIE W NIEMCZECH

Treść: Wstęp; 1. Cele dokumentu podpisanego przez przewodniczących Konferencji Episkopatów Polski i Niemiec w dniu 17 września 2001 r.; 2. Proces integracji społeczno-religijnej migranta podstawą polskojęzycznego duszpasterstwa w Niemczech; 3. Funkcja „Delegata dla duszpasterstwa w języku polskim w Niemczech"; 4. Proboszczowie i wikariusze polskojęzycznych ośrodków duszpasterskich; 5. Świeccy w polskojęzycznych misjach w Niemczech; 6. Struktury polskojęzycznego duszpasterstwa w Niemczech; Wnioski końcowe.

Wstęp

Proces globalizacji, charakteryzujący przełom XX i XXI w. wyrażający się łączeniem rynków, polityką pracy, wyzwoleniem pieniądza wraz z otwarciem granic oraz swobodnym przepływem kapitału i myśli technologicznej na kontynencie europejskim dodatkowo zintensyfikowany jest dynamizującą się integracją państw i społeczeństw. Stosunkowo łatwo można „obliczyć" pozytywne skutki globalizacji monetarnej czy ekonomicznej. Trudniej natomiast przewidzieć ich psychologiczne, społeczne, polityczne czy wreszcie pastoralne skutki. Niepokój o postrzeganiu człowieka tylko w wymiarze ekonomicznym i o zatraceniu go w mechanizmach anonimowości u wielu samorodnie budzi potrzebę kulturowego i religijnego zakorzenienia się najpierw w najbliższym otoczeniu, a później w dziedzictwie duchowym[1]. Tego rodzaju tęsknoty znajdują swoje

[1] Por. B. G e m b a l a, *Ojczyzna. Próba zbliżenia się do pojęcia*, Zbliżenia – Annäherung, 34 (1992), s. 29-30.

reperkusje w ożywieniu się życia towarzyskiego, w udziale w działalności różnych klubów i stowarzyszeń, nierzadko o profilach i tendencjach nacjonalistycznych.

Globalizacja i integracja w połączeniu z obserwowanymi wędrówkami migracyjnymi ze wschodu na zachód i z południa na północ[2] stają się również wyzwaniem dla duszpasterstwa etnicznego w poszczególnych Kościołach lokalnych. Nakreślone procesy ekonomiczno-społeczne wyrażające się w narastającym zróżnicowaniu narodowo-kulturalnym wiernych diecezji[3] i wspólnot parafialnych[4] sobie właściwą reperkusję winny znaleźć w stylu posługi duszpasterskiej. Ruchy migracyjne jako jedne z podstawowych czynników zróżnicowania społecznego powodują, że wciąż aktualne jest przesłanie soborowego Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* zobowiązujące krajowe Konferencje Episkopatów do ciągłego i starannego badania procesów migracji na swoim terenie i poszukiwania adekwatnych sposobów i metod duszpasterskich mających na celu zaradzeniu potrzebom religijnym „ludzi w drodze"[5]. W Kościele diecezjalnym, obejmującym wszystkich wiernych mieszkających na danym terytorium[6], obserwowane zjawiska rodzą konieczność organizowania czy reorganizowania ośrodków duszpasterstwa obcojęzycznego.

W nurcie troski Kościoła o adekwatną opiekę duszpasterską sprawowaną w języku polskim na terenie Niemiec Konferencja Episkopatu Polski wraz z Konferencją Episkopatu Niemiec postanowiły przejrzeć obowiązujące unormowania regulujące działalność Polskich Misji Katolickich w Niemczech. Nowelizujące prace oparto o Instrukcję Kongregacji Biskupów *De pastorali migratorym cura*[7] z 1969 r., Ko-

---

[2] Por. L. De Paolis, *Perspektywy duszpasterstwa wśród emigrantów u progu nowego tysiąclecia*, Głos Seminarium Zagranicznego, R: 2002 nr 1, s. 4-12.

[3] KPK kan. 369.

[4] Tamże, kan. 515 par. 1.

[5] Por. Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, nr 18 i 42; Sobór Watykański II, Dekret o działalnosci misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*, nr 28; Paweł VI, Motu proprio *Ecclesiaes sanctae* – List apostolski: Normy i przepisy wykonawcze do Dekretów Soboru Watykańskiego II, AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski: B. Hylla, *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła*, Kraków 1998, s. 51-59, nr 9.

[6] Por. KPK kan. 372 par. 1; kan. 383 par. 1.

[7] Kongregacja Biskupów, Instrukcja *De pastorali migratorum cura* (skrót DPMC), AAS 61 (1969), s. 614-643; tekst polski: Studia Polonijne T. 4: 1981, s. 61-86.

deks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z 1983 r. oraz dwa duszpasterskie dokumenty Konferencji Episkopatu Niemiec: *Pastorale und rechtliche Richtlinien für die Ausländerseelsorge*[8] i *Richtlinien für die Amtsausübung der Delegaten für die Missionare*[9]. Na bazie długoletniego doświadczenia polskojęzycznego duszpasterstwa na terenie Niemiec wypracowano „Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech – *Vereinbarung zur Regelung der Seelsorge für polnischsprachige Gläubige in Deutschland*"[10] podpisane dnia 17.09.2001 przez kard. Józefa Glempa i kard. Karla Lehmenna, przewodniczących zainteresowanych Konferencji Episkopatu, w Warszawie.

1. Cele dokumentu podpisanego przez Przewodniczących Konferencji Episkopatów Polski i Niemiec w dniu 17 września 2001 r.

„Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech" zdają się być na terenie Kościołów lokalnych Niemiec jednym z wielu dokumentów porządkujących u początku trzeciego tysiąclecia duszpasterstwo mniejszości narodowych, etnicznych i językowych[11]. Otwiera go wprowadzająca w regulowane zagadnienia preambuła. Podjęte i unormowane na nowo problemy polskojęzycznego duszpasterstwa w Niemczech przedstawione są w pięciu częściach dotyczących kolejno: roli duszpasterstwa polskojęzycznego w Kościele w Niemczech, instytucji „Delegata dla duszpasterstwa w języku polskim", zadań proboszczów i wikariuszy polskojęzycznych Misji Katolickich oraz roli świeckich w polskojęzycznych ośrodkach duszpasterskich w Niemczech. Całość kończy się postanowieniami końcowymi, w których obie Konferencje duszpasterstwo polskojęzyczne w Niemczech postrzegają jako ważną i integralną część „mostu do porozumienia i przyjaźni pomiędzy (...) narodami w zrastającej się Europie"[12] oraz jako jeden z elementów wielopłaszczyznowych spotkań między wiernymi z Niemiec i Polski[13].

---

[8] Konferencja Episkopatu Niemiec, *Pastorale und rechtliche Richtlinien für die Ausländerseelsorge*, 1986.

[9] Tenże, *Richtlinien für die Amtsausübung der Delegaten für die Missionare* z 22.09.1994 r.

[10] *Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech* (skrót WDPN), Biuletyn Stowarzyszenia „Wspólnota Polska", 10 (2001) nr 109, s. 17-19.

[11] Por. WDPN nr 3.

[12] Tamże, nr 21.

[13] Tamże.

Analizując cel „Wskazań dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech" z 17 września 2001 roku trzeba zauważyć, że Konferencje Biskupów zainteresowanych Kościołów w preambule sygnalizują znajomość dziejów duszpasterstwa Polaków i polskojęzycznego apostolatu w Niemczech[14]. Biskupom obu krajów nie obca jest wiedza dotycząca specyfiki poszczególnych fal emigrantów łącznie z „emigracją solidarnościową" oraz znana jest problematyka wypływająca z historycznych procesów łączenia rodzin i powrotami z Polski do Niemiec ze względu „na pochodzenie"[15]. Zgodnie z deklarowanym duszpasterskim charakterem „Wskazań..." autorzy dokumentu unikają roztrząsania tak socjograficznych, historycznych czy wreszcie politycznych aspektów podjętego problemu akcentując apostolski cel wspólnie wypracowanych na nowo regulacji proponując, na miarę obserwowanych zjawisk migracyjnych, adekwatne rozwiązania organizacyjne polskojęzycznego duszpasterstwa w Niemczech na początku XXI w.

Przyjęty przez obie Konferencje dokument winien „służyć temu, by utrwalić opiekę duszpasterską w języku polskim, a równocześnie zapewnić wymagany stopień współpracy między duszpasterstwem (polskojęzycznym) i diecezjami w Niemczech"[16]. Jako punkt odniesienia Sygnatariusze przyjęli unormowania posoborowej Instrukcji *De pastorali migratorum cura*, która w myśl nauczania Soboru Watykańskiego II[17] przypomniała, że troska o zorganizowanie duszpasterstwa nad migrantami przebywającymi na terenie Kościoła lokalnego jest integralną częścią posługi duszpasterskiej jego ordynariusza[18],

---

[14] Por. Tamże, nr 1: „Gdy chodzi o katolików polskojęzycznych istnieje aktualne duszpasterstwo prowadzone w ich macierzystym języku. Rozwinęło się ono z opieki duszpasterskiej nad polska emigracją zarobkową, zwłaszcza w Westfalii i Saksonii, a jego początki sięgają drugiej połowy XIX wieku. Po drugiej wojnie światowej istniało specjalne duszpasterstwo polskojęzyczne zarówno w Republice Federalnej Niemiec, jak i w NRD. Duszpasterstwo w języku polskim w Niemczech ma więc za sobą całe dziesięciolecia owocnego działania i może się tym samym powoływać na szczególną tradycję historyczną".

[15] Por. II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Duszpasterstwo polskie za granicą, Aneks nr 3*, Pallottinum 2001.

[16] Tamże, nr 2.

[17] DB 18; 23; por. *Ecclesiae sanctae* ..., I nr 14 par. 2.

[18] Por. DPMC 29-34; KPK kan. 383 par 1: „Wypełniając swoją pasterską posługę, biskup diecezjalny winien troszczyć się o wszystkich wiernych powierzonych jego pieczy, bez względu na ich wiek, pozycję czy narodowość, zarówno o stałych mieszkańców, jak i o tych, którzy czasowo przebywają na jego terytorium, okazując apostolska troskę także wobec tych, którzy z racji warunków swego życia nie mogą wystarczająco korzystać ze zwyczajnej formy pasterzowania (...)".

a sytuacja społeczna i religijna przybyszów „stawia przed duszpasterzami szczególne wyzwanie"[19]. Stąd duszpasterstwo polskojęzyczne w diecezjach Kościoła w Niemczech nie powinno zastępować duszpasterstwa parafialnego, ale jako jego integralna część uzupełniać je[20] obejmując opieką religijną tak Polaków, którzy czasowo lub na stałe zamieszkują na terenie Niemiec, jak również osoby innych narodowości przebywające w Niemczech i posługujące się językiem polskim, którzy z racji formacji kulturowo-religijnej, wyrażającej się między innymi w używanym na co dzień języku „nie mogą dostatecznie korzystać z ogólnej zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów"[21] w ramach duszpasterstwa zwyczajnego.

Tak nakreślony cel „Wskazań dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech" powoduje, że są one kierowane nie tylko do duszpasterzy odpowiedzialnych tak w Polsce, jak i w Niemczech za specjalistyczne duszpasterstwo na rzecz „ludzi w drodze" czy wśród mniejszości etnicznych i językowych, a więc biskupów diecezjalnych, wyższych przełożonych instytutów życia konsekrowanego, proboszczów czy duszpasterzy polskojęzycznych w Niemczech, ale również do wiernych tak tubylców jak i przybyszów.

2. Proces integracji społeczno-religijnej migranta podstawą polskojęzycznego duszpasterstwa w Niemczech

Jak już zaznaczono omawiany dokument przyjmując za punkt wyjścia złożoności struktury fenomenu grup polskojęzycznych w Niemczech nie podejmuje się ich opisu czy klasyfikacji. Proponowane wskazania i unormowania sytuuje on na gruncie, wypracowanej przez Sobór Watykański II i precyzowanej w posoborowym nauczaniu i prawodawstwie Kościoła powszechnego, doktryny katolickich nauk społecznych o integracji społeczno-religijnej migranta[22]. W ten sposób „Wskazania..." zdecydowanie odcięły się od prób sterowania procesami integracji przybyszów w nowym miejscu zamieszkania choćby przez określanie ich czasowych granic czy za-

[19] WDPN nr 2; por. KPK kan. 529 par. 1; por. *Richtlinien*....

[20] WDPN nr 4: „(...) nie zastępuje, ale uzupełnia parafialne duszpasterstwo zwyczajne (...)".

[21] DB 18; por. KPK kan. 213-214; kan. 383 par. 1; kan. 529 par. 1.

[22] Por. J. B a k a l a r z, *Integracja migrantów w świetle prawodawstwa kościelnego*, Studia Polonijne, T. 6: 1979, s. 59-71; G. D a n e s i, *Per una teologia delle migrazioni*, On the Move 9 (1979) nr 27, s. 2-84.

stępowanie przymusową asymilacją połączoną z zatraceniem bogactwa duchowego migrantów właściwego ich formacji religijno-kulturowej[23].

Przyjmując doktrynę integracji społeczno-religijnej przybysza jako obowiązującą w polskojęzycznym duszpasterstwie w Niemczech opierającym się o Polskie Misje Katolickie kard. J. Glempa i kard. K. Lehmanna proponuję nie podnoszenie kwestii „pochodzenia" wiernych korzystających z posługi religijnej w omawianych Misjach. Autorzy jako punkt wyjścia przyjęli założenie, ze nie ma obcych w Kościele, a zróżnicowanie kulturowo-językowe wprzęgnęli w służbę Królestwa Bożego. Systematyzacją problemów przeszłości niech zajmą się badacze. Duszpasterze winni je znać i doceniać, a wobec współczesnych problemów związanych z globalizacją i integracją winni przede wszystkim wsłuchiwać się w realne zapotrzebowanie duchowe wiernych i na nie adekwatnie odpowiadać. Duszpasterski charakter omawianego dokumentu jest, jak zadeklarowali jego autorzy, „wyrazem wspólnej troski o nasz Kościół w obu krajach oraz wspólnej woli współpracy"[24]. Obie Konferencje Episkopatów „pragną (...) umacniać Kościoły lokalne w ich wysiłku stawania się coraz bardziej „domem i szkołą komunii (NMI 43)".[25]

Proponowany „Wskazaniami..." pluralizm kulturowy i duchowy, jako konsekwencja doktryny o integracji społeczno-religijnej migranta wyrastającej z naturalnego zróżnicowania Ludu Bożego[26] niesie ze sobą nastawienie na kultywowanie wartości przywiezionych przez przybyszów do Niemiec. Jednak wartości kulturowo-językowe, wspierane i kultywowane w polskojęzycznym duszpasterstwie prowadzonym przez Misje Katolickie, nie mogą prowadzić do atomizacji

[23] Asymilacje rozumie się jako proces przetransformowania imigrantów w członków danej społeczności, bez możliwości zachowania własnej odrębności kulturowej, religijnej czy narodowej.

[24] WDPN 21.

[25] Tamże.

[26] Por. DM 21: „Wierni (...) bowiem należą w całej pełni równocześnie i do Ludu Bożego, i do społeczności cywilnej: należą do swego narodu, w którym się urodzili, w którego bogactwach kulturalnych zaczęli uczestniczyć przez wychowanie, z którego życiem są połączeni różnorodnymi więzami społecznymi, do którego rozwoju przyczyniają się własnym wysiłkiem w swych zawodach, którego problemy uważają za własne i starają się je rozwiązać; należą również do Chrystusa, gdyż odrodzili się w Kościele przez wiarę i przez chrzest, aby przez nowość życia i działania byli Chrystusowymi, aby w Chrystusie wszystko poddane było Bogu i by wreszcie Bóg był wszystkim we wszystkim".

i rozbijania społeczności kościelnej. „Jeśli więc z jednej strony należy unikać tendencji do asymilacji, z drugiej podkreślać trzeba widzialne znaki współprzynależności: podstawowymi warunkami tego, by Kościół lokalny żył jako część Kościoła Powszechnego są otwartość i gotowość wierzących katolików niemieckiego, polskiego czy innego jeszcze pochodzenia i języka, by w zależności od lokalnych warunków uczestniczyć nie tylko w regularnie sprawowanej liturgii w języku ojczystym, lecz także we wspólnej liturgii, gdzie obecne byłyby istotne elementy językowe wszystkich uczestniczących grup. Otwartość i gotowość wychodzenia naprzeciw innym wymagane są również od miejscowych wspólnot parafialnych, gdy kierowana jest do nich prośba, by dla potrzeb polskojęzycznego duszpasterstwa udostępnić pomieszczenia lub wesprzeć je w inny sposób"[27].

Pluralizm kulturowo-językowy polskojęzycznego duszpasterstwa w Niemczech winien być otwarty nie tylko na społeczności innego pochodzenia czy języka, ale dążyć do scalania wszystkich wierzących w jedną Wspólnotę wiary, nadziei i miłości. Świadomość odrębności cechująca tak poszczególne grupy narodowościowe czy językowe w Kościele lokalnym jest zarówno podstawą jak i punktem wyjścia do pełnej szacunku tolerancji oraz dynamicznego otwierania się na inne grupy, na kultywowane przez nie wartości duchowe i na współuczestnictwo w nich. Pielęgnowanie własnej tożsamości kulturowo-religijnej w polskojęzycznym duszpasterstwie w Niemczech winno iść w parze z uwrażliwieniem na inne wspólnoty etniczne i wreszcie na dobro całej wielokulturowej i wielojęzykowej społeczności parafialnej. Porządek życia społecznego, przy pełnej trosce o dobro partykularne, wymaga jednak podporządkowania dobru ogólnemu, które ostatecznie służy tak dobru poszczególnych wspólnot jak tworzących je osób. Integracja społeczno-religijna jako dynamiczny proces dąży do scalania różnorodnych elementów w harmonijną całość przy zachowaniu osobistej wolności jednostek i przestrzeganiu istniejącego porządku. Proces ten wymaga od wszystkich wyrobienia i pielęgnowania wartości ludzkich w duchu jedności rozumianej nie jako tendencja do ujednolicenia, ale jako zasada rozwoju poszczególnych grup w organiczną całość. W procesie integracji społeczno-religijnej migranta pielęgnowanie rodzimych tradycji i formacji religijnej wymaga szczególnie

[27] WDPN nr 4.

otwartej postawy i zmysłu poszanowania dobra społeczności przyjmującej. Proces ten winien cechować się stopniowym wzajemnym przenikaniem się i ubogacaniem wartości właściwych migrantowi z wartościami właściwymi gościnnej wspólnocie. Stąd w działalności apostolskiej polskojęzycznych Misji Katolickich w Niemczech w myśl omawianego dokumentu wysiłek integracyjny wiernych winien iść w parze z poszanowaniem prawa do zachowania i pielęgnowania odrębności nie tylko językowych, ale i religijno-kulturowych tak innych wspólnot etnicznych jak i miejscowego Kościoła lokalnego.

Cel stawiany przed polskojęzycznym duszpasterstwem w Niemczech przez autorów „Wskazań..." wymaga od duszpasterzy nieustannego dostosowywania metod działania apostolskiego. Zakorzenione w rodzimej duchowości migranta winny być one dostosowywane do jego aktualnych potrzeb i modyfikowane stopniem zaawansowania procesu integracji. Styl posługi religijnej polskojęzycznych Misji Katolickich w żadnym wypadku nie powinien „dogmatyzować" rodzimej duchowości przybyszów. Trudność tego wymagania szczególnie aktualizuje się w stylu pracy duszpasterskiej zważywszy, że środowiska polskojęzyczne w Niemczech są systematycznie zasilane nowymi osobami czy to narodowości niemieckiej posługującej się językiem polskim, czy Polakami przybywającymi do Niemiec z zamiarem czasowego lub stałego zamieszkania. Stąd w planie pracy duszpasterza polskojęzycznej Misji Katolickiej w Niemczech istotnymi elementami wymagającymi uwzględnienia są uwarunkowania korzystających z jego posługiwania, w tym między innymi: okres zamieszkania na terenie Niemiec, miejsce pochodzenia z Polski, rodzaj i przyczyny migracji, różnorodność duchowości i języka, wzrost liczebny czy ewentualne zmniejszanie się danej grupy itd. Troska duszpasterza winna bowiem iść w kierunku przygotowania do życia w nowej rzeczywistości i do pełnego włączenia w życie lokalnej wspólnoty parafialnej.

Posługa duszpasterska polskojęzycznych Misji Katolickich w Niemczech skierowana jest do tych wszystkich, którzy z racji kulturowo-religijnych w sposób niedostateczny korzystają z posługi duszpasterstwa zwyczajnego, jak i tych, którzy „chcą zachować swoje specyficzne dziedzictwo religijne i kulturowe"[28]. Wierni ci, swoje dziedzictwo reli-

[28] WDPN nr 4.

gijne, jako autentyczne bogactwo, winni wnieść w życie Kościoła lokalnego w Niemczech po to, by „mogli doświadczyć obok właściwej dozy niezależności również przynależności do jedynego Kościoła katolickiego"[29].

W kontekście procesu integracji migranta oraz konieczności poszanowaniu prawa przybysza do zachowania rodzimej mowy i spuścizny kulturalno-religijnej, cel stawiany przez wypracowane „Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech" podkreśla, że cezura czasowości polskojęzycznych misji duszpasterskich wyznaczona jest, zgodnie z *De pastorali migratorum cura* realnymi potrzebami wiernych korzystających z posługi misji: „(...) dopóki istnieje realna potrzeba (...)"[30].

3. Funkcja „Delegata dla duszpasterstwa w języku polskim w Niemczech"

W kilkunastu kolejnych punktach „Wskazania..." omawiają funkcję „Delegata dla duszpasterstwa w języku polskim"[31] ze strony polskiej zwanego „Rektorem"[32] oraz rolę i zadania duszpasterzy polskojęzycznych Misji Katolickich w Niemczech[33].

„Delegatem dla duszpasterstwa w języku polskim", który we wciąż obowiązującej[34] Instrukcji Kongregacji Biskupów z 1968 r. *De pastorali migratorum cura* nazwany jest „Delegatem dla duszpasterzy migrantów"[35], może być mianowany kapłan o dostatecznym doświadczeniu duszpasterskim tak w Kościele w Polsce, jak i w Kościele w Niemczech, o bardzo dobrej znajomości języka niemieckiego i polskiego oraz posiadający biegłość w znajomości wytycznych dotyczących duszpasterstwa w niemieckich diecezjach[36]. Swój

---

[29] Tamże.

[30] Tamże; por. DPMC 11: „(...) potwierdza się postulat podejmowania duszpasterstwa (...) gdy tego wymaga pożytek".

[31] Tamże, nr. 5-10

[32] Tamże, nr 5.

[33] Tamże, nr. 11-18.

[34] Por. KPK kan. 6 par. 1 nr 2; KPK kan. 20: „(...) ustawa powszechna nie zmienia prawa (...) specjalnego (...)"; V. De Paolis, *Aspetti canonici del magistero della S. Sede sulla mobilità umana*, w: *Chiesa e mobilità umana. Documenti della Santa Sede dal 1883 al 1983*, Roma 1983, s. 101-102; G. Holkenbrink, *Die Rechtlichen Strukturen für eine Migrantenpastoral*, Vatikan 1995.

[35] DPMC 44.

[36] WDPN 7.

urząd na pięcioletnią kadencję[37] obejmuje on poprzez nominację ze strony Konferencji Episkopatu Niemiec w porozumieniu z Konferencją Episkopatu Polski[38].

Delegat „na mocy swego urzędu nie posiada żadnej władzy jurysdykcyjnej czy terytorialnej, czy personalnej"[39]. Obowiązki jego, jako „męża zaufania"[40], opisane w „Wskazaniach..."[41] pokrywają się z unormowaniami *De pastorali migratorum cura*[42]. Winien on utrzymywać kontakt z obiema Konferencjami Episkopatów[43] przed którymi raz w roku składa sprawozdanie „na temat postępów i problemów pracy duszpasterskiej"[44]. Ma obowiązek w sposób szczególny podjąć współpracę z właściwymi komisjami zainteresowanych Konferencji oraz z „Dyrektorem krajowym duszpasterstwa obcokrajowców" przy Konferencji Episkopatu Niemiec[45]. Omówione wcześniej kontakty miedzy obydwiema Konferencjami Episkopatu, właściwymi Komisjami Konferencji i z Dyrektorem krajowym powinny być wspierane bezpośrednimi kontaktami z duszpasterzami prowadzącymi polskojęzyczne Misje Katolickie w Niemczech. W sposób szczególny zabiega o poziom duszpasterstwa, o znajomość przez duszpasterzy zasad duszpasterstwa obcojęzycznego w Niemczech oraz o ich udział w organizowanych specjalnie rekolekcjach i spotkaniach duszpasterskich, jak i w konferencjach lokalnego duchowieństwa.

Szczególna rola przypada Delegatowi w przypadku nominacji nowego duszpasterza. Najpierw w kontaktach z biskupami w Polsce i z przełożonymi zakonnymi winien „pozyskiwać dla duszpasterstwa w Niemczech stosownych i przygotowanych w myśl postanowień DPMC 36.4 kapłanów – zarówno diecezjalnych jak i zakonnych"[46],

---

[37] Tamże, nr 5.
[38] Tamże.
[39] DPMC 45; WDPN 5.
[40] WDPN 6.
[41] Tamże, nr 8-10.
[42] DPMC 44-51.
[43] WDPN 6.
[44] Tamże; por. DPMC 51: „Delegat winien przynajmniej raz w roku złożyć sprawozdanie miejscowej Konferencji Biskupiej oraz Konferencji swego kraju – za pośrednictwem krajowego Dyrektora – dotyczące apostolstwa wśród migrantów, zaznaczając o osiągnięciach i przeszkodach".
[45] Por. DPMC 22 par. 1.
[46] WDPN 6; por. *Richtlinien...*

których następnie, w porozumieniu z Dyrektorem krajowym duszpasterstwa obcokrajowców przy konferencji Episkopatu Niemiec, przedstawia biskupom diecezjalnym w Niemczech do mianowania na duszpasterzy polskojęzycznych Misji Katolickich[47].

Opisany we „Wskazaniach..." obowiązek Delegata kierowania nowych duszpasterzy do polskojęzycznej Misji Katolickiej w Niemczech, poprzedzony pozyskaniem i mianowaniem, według omawianego dokumentu ma jednakową procedurę dla tak kapłanów diecezjalnych jak i zakonnych[48]. Tak unormowany proces, poszerzony o przeprowadzanie zmian personalnych na polskojęzycznych placówkach duszpasterskich zdaje się nie zauważać art. 46 p. 2 oraz art. 53 Instrukcji *De pastorali migratorum cura*[49]. Być może życie, a przede wszystkim troska o duszpasterstwo polskojęzyczne w Niemczech, dopisze w tym względzie praktyczny komentarz.

4. Proboszczowie i wikariusze polskojęzycznych ośrodków duszpasterskich

„Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech" stojąc na gruncie integracji społeczno-religijnej i określając rolę duszpasterstwa obcojęzycznego na terenie Konferencji Episkopatu Niemiec wielokrotnie podkreślają prawo migranta do zachowania sobie właściwego patrimonium duchowego wyrażającego się między innymi w używanym na co dzień języku. Stąd, idąc śladem *De pastorali migratorum cura,* w procesie pozyskiwania, mianowania i kierowania kapłanów do duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech idzie nie tylko o kierowanie się znajomością przez nich języka polskiego, ale w równym stopniu, o ile nie ważniejszym, o znajomość mentalności, kultury i duchowości rodzimej wiernych korzystają-

---

[47] WDPN 6.

[48] Tamże, nr 11-12; por. J. B a k a l a r z, *Dobór, przygotowanie i nominacja misjonarza migrantów*, Studia Polonijne, T. 4: 1981, s. 91-111.

[49] DPMC 46 p. 2: „Do delegatów kapelanów (...) po porozumieniu się z zainteresowanymi ordynariuszami miejsca kierowanie kapelanami, czyli duszpasterzami migrantów z zachowanie jednak uprawnień ordynariuszów i przełożonych zakonnych". Art. 53: „Bardzo ważne w tej materii jest dzieło podejmowane przez instytuty, których członkowie, związani radami ewangelicznymi, biorą sobie jako cel własny apostolstwo wśród migrantów (...)"; por. J. B a k a l a r z, *Misjonarz migrantów...*, s. 105-115; W. N e c e l, *Il carisma della Società di Cristo per gli emigrati polacchi,* Poznań-Roma, s. 114-126; Te n ż e, *Prawny aspekt powołania chrystusowca. Vocatio Divina czy necessitas pastoralis*, Szczecin 2002, s. 228-229.

cych z tej formy apostolatu[50]. W ramach bezpośredniego przygotowania do podjęcia apostolatu w polskojęzycznych Misjach Katolickich wymagane jest zapoznanie się również „ze szczególnymi warunkami i wymaganiami swojej służby w Niemczech"[51] oraz zdobycie „odpowiedniego doświadczenie duszpasterskiego (...) w obydwu krajach"[52].

Duszpasterzom polskojęzycznych Misji Katolickich, zgodnie z dekretem nominacyjnym, przysługuje tytuł proboszcza lub wikariusza[53], a chociaż podlegają „nadzorowi i jurysdykcji miejscowego biskupa diecezjalnego"[54] pozostają jednak inkardynowani do swoich macierzystych diecezji lub pozostają członkami instytutu życia konsekrowanego[55]. Po zakończeniu posługi w polskojęzycznym duszpasterstwie w Niemczech przynależą im „wszelkie prawa, tak jakby swoją świętą posługę wypełniali na miejscu"[56].

5. Świeccy w polskojęzycznych misjach w Niemczech

Ostatnia część „Wskazań dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech" w dwóch artykułach nie tyle adoptuje do miejscowych warunków unormowania Instrukcji *De pastorali migratorum cura*[57], Kodeksu Jana Pawła II[58] czy nauczania Kościoła, co raczej sygnalizuje konieczność zwrócenia uwagi na uruchomienie w polskojęzycznym duszpasterstwie w Kościołach lokalnych w Niemczech funkcji właściwych misji świeckich egzemplifikatywnie wskazując, że mogą oni należeć[59] do Rady Duszpasterskiej przy Delegacie dla duszpasterstwa w języku polskim w Niemczech czy być członkami rad parafialnych w poszczególnych misjach[60]. W polskojęzycznym duszpasterstwie w Niemczech zdaniem Sygnatariuszy

---

[50] Por. DPMC 11.
[51] Tamże.
[52] WDPN 13.
[53] Tamże, nr 18.
[54] Tamże, nr 16; por. *Richtlinien*... cz. III, nr 6.
[55] WDPN 17.
[56] Tamże; por. DPMC 37.1.
[57] DPMC 56-61.
[58] Por. KPK kan. 208-231. P. A. B o n n e t, *De omnium christefidelium obligationibus et iuribus*, w: P. A. B o n n e t, G. G h i r l a n d a, *De christefidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus*, Roma 1983; tenże, *Il diritto-dovere fondamentale del fedele migrante*, On the Move 13 (1983) nr 39, s. 66-115.
[59] WDPN nr 20.
[60] Por. Tamże.

omawianego dokumentu wierni świeccy mają również ważną rolę do spełnienia w procesie wprowadzania nowoprzybyłych w życie misji czy w nawiązaniu kontaktu z tymi, którzy oddalili się od Kościoła czy zerwali z Nim więź. „Wskazania..." doceniają również rolę działalności świeckich w bliżej nie określonych organizacjach i stowarzyszeniach i raczej symbolicznie akcentują „specyficzny wkład" jaki w życie społeczności polskojęzycznych Misji wnoszą kobiety[61]. Natomiast istotnym brakiem wydaje się pominięcie w tej części dokumentu wzmianki o roli rodziny w działalności duszpasterskiej na rzecz „ludzi w drodze" polskojęzycznych Misji Katolickich w Niemczech[62].

6. Struktury polskojęzycznego duszpasterstwa w Niemczech

Soborowy Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* zwracając uwagę na konieczność otoczenia migrujących przystosowaną opieką duszpasterską podkreślił, że trzeba wypracowywać metody apostolatu właściwe dla kategorii osób tworzących współczesny fenomen migracji[63]. W tym duchu „Wskazania..." czyniąc biskupa diecezjalnego odpowiedzialnym za duszpasterstwo polskojęzyczne na terenie diecezji[64] proponują, by celem zaradzenia tak specjalistycznym potrzebom apostolskim erygował, o ile to możliwe, między innymi parafię personalną[65] lub parafię tymczasową[66]. Ze względu na warunki pracy duszpasterskiej zainteresowany ordynariusz diecezji może również sprawowanie opieki duszpasterskiej w języku polskim na terenie jednej lub kilku

---

[61] Tamże, nr 19: „Oczywisty jest dzisiaj specyficzny wkład, wnoszony w życie społeczeństwa przez kobiety. Ma więc nieoceniona wartość „większe ich uczestnictwo także w różnych dziedzinach działalności apostolskiej Kościoła (DA 9)".

[62] Por. J. B a k a l a r z, *Podstawowe problemy duszpasterstwa rodzin migrantów*, Collectanea Theologica 51 (1981) fasc. II, s. 163-172; K. M a j d a ń s k i, *Problemi delle famiglie, coinvolte dal fenomeno della mobilità umana,* On the Move 11 (1981) nr 32, s. 130-135.

[63] Por. DB 18.

[64] Por. WDPN 2; KPK kan. 393 par. 1.

[65] KPK kan. 518: „(...) Gdzie jednak jest to wskazane, należy tworzyć parafie personalne, określone z racji (...) języka, narodowości wiernych jakiegoś terytorium, albo z innego jeszcze powodu".

[66] Tamże, kan. 516 par. 1: „Jeśli czegoś innego w prawie nie zastrzeżono, z parafią zrównana jest parafia tymczasowa, która jest określoną wspólnotą wiernych w Kościele partykularnym, powierzoną kapłanowi jako jej własnemu pasterzowi, ze względów na szczególne okoliczności jeszcze nie erygowana jako parafia".

parafii powierzyć wikariuszowi jednej lub kilku parafii terytorialnych[67]. Jemu też ostatecznie „Wskazania..." zostawiają wypracowanie sposobu zaradzenia potrzebom duszpasterskim migrantów przypominając unormowanie Kodeksu Prawa Kanonicznego, że tam „(...) gdzie jakieś wspólnoty wiernych nie mogą być erygowane jako parafie lub parafie tymczasowe, biskup diecezjalny powinien w inny sposób zapewnić im pasterską opiekę"[68]. W trosce o dobro duchowe przybyszów biskup diecezjalny może między innymi korzystać ze szczegółowych rozwiązań zaproponowanych w Instrukcji Kongregacji Biskupów z 1969 r. *De pastorali migratorum cura* adekwatnych do konkretnych sytuacji duszpasterskich struktur pastoralnych[69].

Pomimo zakotwiczenia w obowiązujących dokumentach regulujacych posługę Kościoła wobec migrantów „Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech" posługując się terminem „polskojęzyczna Misja Katolicka" nie definiują bliżej jakie rozwiązanie prawno-pastoralne mają na uwadze. Przyjęcie takiego stanowiska przez Sygnatariuszy dokumentu może sugerować, że chodzi nie tyle o parafię personalną co raczej o misję *cum cura animarum*[70]. Wydaje się jednak, że przyjęcie tylko jednej formy organizacyjnej polskojęzycznego apostolatu w Niemczech nie odpowiada dynamice zmian zachodzących tak w samej społeczności wiernych, którzy korzystają z tej formy opieki duszpasterskiej jak i współczesnym ruchom migracyjnym, będących implikacją procesów globalizacji i integracji. Charakterystyce grup wiernych korzystających z posługi duszpasterskiej w języku polskim w Niemczech w wielu przypadkach adekwatniej może odpowiadać przecież duszpasterstwo oparte na innych strukturach opisanych tak w *De pastorali migratorum cura* czy w Kodeksie Jana Pawła II, a więc poprzez misję *sine cura animarum*[71] z kapelanem jako samodzielnym duszpasterzem[72], czy kapelanem jako wikariuszem parafialnym jednej lub kilku parafii[73].

---

[67] Por. Tamże, kan. 545 par. 1-2.
[68] Tamże, kan. 516 par. 2.
[69] Zob. DPMC 33.
[70] Tamże, nr 33 par. 2.
[71] Tamże, nr 33 par. 3.
[72] Tamże, nr 33 par. 4; KPK kan. 568.
[73] DPMC 33 par. 5.

Wnioski końcowe

„Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech" stają w szeregu wielu zabiegów i uregulowań duszpasterstwo-prawnych Kościoła, które mają na celu dobro duchowe migrujących[74], a w tym wypadku w sposób szczególny polskojęzycznych Niemców, migrantów z Polski czy Polaków przebywających na stałe lub czasowo na terenie Niemiec. Wyrastają one z wieloletniego apostolskiego trudu duszpasterzy-kapłanów zakonnych i diecezjalnych oraz biskupów – o dzielenie się dobrami duchowymi Kościoła z tymi wiernymi, którzy z racji narodowościowych czy formacji religijno-kulturalnej nie w pełni mogą uczestniczyć w życiu lokalnej Wspólnoty wiary, nadziei i miłości oraz dostatecznie korzystać z Jej dóbr duchowych. Jednak prezentowana w omawianym dokumencie „stabilność" polskojęzycznych Misji Katolickich zdaje się nie idzie w parze z nieodwracalnymi procesami integracji społeczno-religijnej polskojęzycznych środowisk na terenie Kościołów lokalnych w Niemczech[75].

Zasygnalizowane w preambule „Wskazań..." wieloletnie doświadczenia apostolatu na rzecz Polaków przebywających na terenie Niemiec czy obecności polskojęzycznych grup wiernych w Kościele lokalnym w Niemczech nie są wprost przedmiotem zainteresowania dokumentu. Szkoda jednak, że tak charakterystyczna dynamika duszpasterska zdaje się nie mieć dość adekwatnych reperkusji w gotowości do śledzenia, choćby w związku z charakterystycznymi dla początku XXI wieku procesami globalizacji i integracji, fenomenu ruchliwości grupy wiernych korzystających z posługi religijnej Misji Katolickich. Omawiany dokument zdaje się nie dostrzegać również wyzwań, jakie niesie z sobą proces przystępowania Polski do Unii Europejskiej[76], a przecież w przewidywalnej przy-

---

[74] P i u s XII, Konstytucja apostolska *Exsul Familia*, AAS 44 (1952), s. 649-704; G. F e r r e t t o, *In Constituzionem apostolicam „Exsul Familia" animadversionem*, Monitor Ecclesiasticus, 78 (1953), s. 363-375; t e n ż e, *La Costituzione apostolica „Exsul Familia". Note storico-giuridiche circa l'assistenza agli emigranti*, Pompei 1955; G. T e r r a g n i, *Lo straniero nella legislazione canonica*, Roma 1971; t e n ż e, *Magisterio pontificio da Leone XIII a Paolo VI*, Studi Emigrazioni, 16 (1979), s. 413-440; G. T e s s a r o l o, *The Church's „Magna Carta" for migrantes*, New York 1962.

[75] Por. B. G e m b a l a, *Ojczyzna. Próba zbliżenia....*

[76] Por. W. N e c e l, *Udział Polski w procesie integracji Europy wyzwaniem dla duszpasterstwa emigracyjnego*, Colloquia Theologica Ottoniana 1(2002), s. 68-82.

szłości, jeśli ostatecznie dojdzie do poszerzenia Unii, w polskojęzycznych ośrodkach duszpasterskich w Niemczech pojawi się nowa jakościowo grupa Polaków – obywateli Polski korzystający z praw obywateli Unii Europejskiej[77].

Sam dokument w swojej treści nie tylko wielokrotnie ujawnia trudności ze sprecyzowaniem kim są wierni korzystający z polskojęzycznego duszpasterstwa, ale też nie podejmuje się określenia specyfiki duszpasterskich oczekiwań poszczególnych grup wiernych korzystających z apostolatu Misji Katolickich. Tak jak nie można zamiennie używać pojęć: migranci, Polacy czasowo przebywający na terenie Niemiec w ramach unijnych traktatów czy Niemcy posługujący się na co dzień językiem polskim, tak i nie można unifikować ich oczekiwań duszpasterskich. Zasygnalizowane problemy i ich pochodne wymagają niewątpliwie osobnych studiów, tym niemniej „Wskazania..." nie przybliżają jego usystematyzowania, co niewątpliwie implikuje reperkusjami w stylu polskojęzycznego duszpasterstwa.

Podpisane przez kard. Józefa Glempa Prymasa Polski, Protektora Emigracji Polskiej, Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski i kard. Karla Lehmanna, Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Niemiec „Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech" w dniu 17 września 2001 w Warszawie sankcjonują obecny *status quo* polskojęzycznego duszpasterstwa etniczne-

[77] W poczuciu odpowiedzialności za kształtowanie więzi z cywilizacją europejska oraz w solidarności z mieszkańcami i narodami Europy wszystkim obywatelom państw członkowskich Unii Europejskiej na mocy art. 17 Traktatu o Wspólnocie Europejskiej z Maastricht przysługuje również obywatelstwo Unii. Katalog praw obywatelskich obejmuje: a) art 18 Traktatu – prawo poruszania się i przebywania na obszarach państw członkowskich Unii; b) art. 19 – czynne i bierne prawo wyborcze w krajowych wyborach municypalnych i do Parlamentu Europejskiego; c) art. 20 – prawo korzystania z opieki dyplomatycznej i konsularnej państw członkowskich; d) art. 21 – prawo zwracania się i petycji do Parlamentu Europejskiego i Rzecznika Praw Obywatelskich.

Zagwarantowana swoboda oznacza między innymi prawo do: przyjęcia złożonych ofert w zakresie zatrudnienia, swobodnego poruszania się w tym celu na terytorium państwa członkowskiego i przebywanie w danym państwie członkowskim w celu zatrudnienia zgodnie z regulacjami prawnymi i administracyjnymi dotyczącymi zatrudnienia obywateli danego państwa, a także pozostawanie na terytorium danego państwa członkowskiego po upływie zatrudnienia zgodnie z warunkami ustalonymi przez Komisje w wydanych przez nią aktach wykonawczych. Prawo to przysługuje przy zachowaniu art. 39 Traktatu o Wspólnocie Europejskiej dającego możliwość ograniczenia prawa swobodnego poruszania ze względu na porządek publiczny, bezpieczeństwo publiczne i zdrowie publiczne. Por. Z. B r o d e c k i, *Prawo europejskiej integracji*, Warszawa 2001.

go w Niemczech i nadają mu bardziej sformalizowany charakter. Sygnatariusze dokumentu wyrażając wspólną troskę Konferencji Episkopatów Polski i Niemiec[78] zdają się dostrzegać zarysowane braki i złożoność podjętego problemu, stąd wybiegając naprzeciw ewentualnym trudnościom i nieporozumieniom imieniem zainteresowanych stron zobowiązali się rozwiązywać je w duchu braterstwa, zakładając równocześnie w postanowieniach końcowych możliwość relektury całości i dokonywania zmian oraz proponowania, jak i wprowadzania nowych unormowań[79].

Neue Regelungen der Seelsorge für polnischsprechende Menschen in Deutschland

Die neue Situation der Seelsorge für polnischsprechende Menschen in Deutschland, die aus Globalisierungsprozessen resultiert und durch die Europäische Integration bestimmt ist, benötigt sicherlich neue Regulierungen. Diese Aufgabe wurde durch die Konferenz der Deutschen Bischöfe und die Konferenz der Polnischen Bischöfe übernommen. Daraus entstand ein Dokument „Vereinbarung (...) zur Regelung der Seelsorge für polnischsprachige Gläubige in Deutschland", das sich auf die lange Tradition der polnischen Seelsorge in Deutschland sowie auf die konziliare und nachkonziliare Kirchenlehre beruft und die geltenden Normen der Migrantenseelsorge berücksichtigt. Dieses Dokument wurde am 17. September 2001 durch die Vorsitzenden der beiden Bischofskonferenzen Kard. K. Lehmann und Kard. J. Glemp in Warszaw unterschrieben (K. Purrmann).

[78] Por. WDPN 21.
[79] Tamże.